

Baixant de la font del Gat

L'olotina Càndida Pérez (1893-1989) va ser una destacada figura del cuplet reconeguda internacionalment a començaments del segle XX. Va compondre i interpretar peces tan famoses com *La Marieta de l'ull viu*.

CARME RAMILO / Olot
 ● La compositora i cançonetista olotina Càndida Pérez Martínez (1893-1989) —dissortadament molt poc reconeguda en la història del cuplet— va triomfar als escenaris europeus i sud-americans més destacats dels primers anys del segle vint.

Títols tan populars com *Les caramelles*, *El noi de la mare* (no la versió nadalenca) o *La Marieta de l'ull viu* són només algunes de les peces musicals que Pérez va compondre i va cantar al llarg de la seva carrera artística.

Moltes de les seves cançons van ser interpretades per vedets i cupletistes de prestigi nacional i internacional, com Raquel Méller —nom adoptat per la saragossana Francisca Marqués López—, Pepita Iris, Pilar Alonso, Mercè Serós, Candelaria Medina, *la bailaora i tonadillera* sevillana Pastora Imperio —Pastora Rojas Monje— o Amalia Molina. No podem parlar, per tant, del cuplet català i espanyol sense tenir en compte la interessant i valuosa figura de Càndida Pérez.

La cupletista va néixer el 28 de juliol de 1893, al carrer Fluvià número 6, d'Olot. Els seus pares, Pere Pérez Martínez i Miquela

Martínez Miguel, havien deixat Villed de Mesa, un petit poble situat al nord de la província de Terol, per anar a viure a Catalunya. L'any 1889, el matrimoni i els fills que ja havien nascut —Càndida era la penúltima dels vuit fills— es van desplaçar de Camprodon. Pere Pérez estava destinat com a carrabiner a Olot.

Interès per la música

Amb menys de deu anys, Càndida Pérez ja havia demostrat un gran interès per la música i pel ball. Va estudiar a l'escola pública d'Olot i, més tard, el 1904, va començar a anar a classes nocturnes a l'Ateneo Obrero Olotense, una entitat ideològicament antagònica al Casino Olotí, molt més elitista i burgès que el primer. A l'Ateneu va aprendre cultura general i música, aquesta darrera de la mà del mestre Prat i de la professora Collmalivern.

Quatre anys més tard, el diumenge 2 de febrer de 1908, Pérez, amb encara no quinze anys, va protagonitzar, amb el grup de l'Ateneu, la comèdia *A la lluna de València*, a la seu de l'Institut Olotí de les Arts, les Ciències i les Indústries Artístiques. Una setmana després, el 9 de febrer,

LES CANÇONS

– EN CATALÀ
 Les caramelles
 El noi de la mare
 La cançó de la dida
 La Marieta de l'ull viu
 La fornera de Ronda
 L'orfeonista
 Pasqua Florida
 La barretinaire
 La muller d'en Manelic
 L'Emperatriu
 La Rambla
 La batidora
 Ball de rams
 Foxtrotmania
 La cupletista
 Revetlla d'amor

– EN CASTELLÀ
 La hija del carcelero
 La del soto
 Las tres verbenas
 Claveles de España
 La maja del puerto
 Si yo fuera maja
 Flores de España
 El pampero
 San Pedro
 La tuna
 El alojamiento
 Gentil bañista
 La feúcha
 La guitarra llora
 El hombre ha de ser feo
 El mosquetero
 La cupletera
 Mirando a España
 Las tres verbenas

aquesta vegada a l'Ateneu Obrer, l'olotina va interpretar novament un paper principal, a l'obra *Matadonas*. El 15 de març va tornar a representar aquesta obra a la població garrotxina de Sant Joan les Fonts. La revista olotina *Ateneo*, així com altres periòdics del moment, va publicar unes crítiques molt afalagadores de la representació teatral i de l'excel·lent interpretació de Càndida Pérez. Segons una d'aquestes cròniques: «*Matadonas és una obra que de si misma se lleva ya su parte cómica y de la que hicieron notable creación en su empeño la señorita Càndida Pérez [...]*». El diari afegia: «*La señorita Pérez, con tal despejo se presenta en escena, que más bien parece una actora consumada que una novel aficionada*». Poques setmanes després, Càndida Pérez i Carme Carbó, una altra actriu garrotxina de teatre molt elogiada a la comarca, van representar —amb gran èxit— l'obra *Gent de vidre*. Apreciem, per tant, que ja en aquests moments, el nom de Càndida Pérez començava a sobresortir, molt positivament, en els ambients culturals de la ciutat.

Del període comprès entre la segona meitat del mateix 1908 i el 1914, en tenim molt poques refe-

rències biogràfiques. Existeix la hipòtesi, segons fonts de la mateixa família de Pérez, que, durant aquests anys, l'olotina s'hauria dedicat a la costura (Bona part de tota aquesta informació ha estat facilitada per la família Capella-Sala-Pérez al col·leccionista olotí Josep Maria Canals, sense el qual aquest article no hauria estat possible. Cal remarcar, a més, que Càndida Pérez va destruir tota la documentació escrita que guardava, fet que ha dificultat la tasca d'investigació).

El debut

El que resulta, sens dubte, indiscutible és que en aquest aparent parèntesi artísticomusical Pérez va assajar amb gran afany, tal com ho demostra el seu excel·lent debut com a cançonetista, al llavors cinema Ideal Park d'Olot, el diumenge 27 de setembre de 1914, en la sessió de cinema de la pel·lícula *Los cien días*. Durant la segona dècada del segle XX, aquests espectacles musicals d'entreteniment del públic (les *varietés* —d'origen francès—) obtenien, en algunes ocasions, més èxit que el mateix film. Un dels cronistes del periòdic local *La Humanidad* va descriure així la impressió que

li va fer veure l'actuació de Pérez: «[...] fuí al Ideal creïdo hallar una niña 'cándida', tímida y llena de rubor, de vergüenza y de que se yo más, pero cátrate que me encontré con que su candidez había pasado a la Historia, dándonos tres y raya la joven aludida con su soltura, desparpajo y demás emolumentos de intención de picaresca que se me traía la niña». El diari *La Comarca* va publicar, per la seva banda, en relació amb el mateix espectacle —molt concorregut— que «debutà una nova artista de *varietés* olotina», i també: «En quant a taules, tothom digué que es podia presentar arreu, puig no es creu que ningú que ho hagués sabut hauria dit que es tractava d'un debut». El nom de la cantant Càndida Pérez ja començava a sobresortir a la ciutat d'Olot.

Primera gira

El 25 d'octubre de 1914 (pocs mesos després de l'inici de la Primera Guerra Mundial) representaria una data clau en la trajectòria artística de l'olotina. Aquest dia va actuar al mateix Ideal Park una companyia italiana dedicada a l'espectacle de *varietés*, propietat del polifacètic transformista, ventríloc, cantant, actor còmic, ballarí, il·lusionista i parodiador, Donnini. El dissabte i el diumenge 4 i 5 de novembre, la companyia va tornar a actuar a l'Ideal. Càndida Pérez (amb només 21 anys) va presentar les seves qualitats com a cantant i ballarina davant el director musical de la companyia, el napolità Melquiade Lucarelli Ferri. L'italià va reconèixer els dots de la jove i la va contractar per a la *tournee* que estaven fent en aquells moments. Mesos més tard, en acabar la gira amb la companyia Donnini, es va instal·lar a Barcelona, al barri de Can Tunis, a casa de la seva germana gran, Andreua, per estudiar música i composició, assessorada pel mateix Lucarelli, que s'havia quedat a viure a la capital catalana com a professor de música i director d'orquestra de *music-hall* —un espectacle de varietats que es trobava en ple apogeu—. La mítica ballarina Mata Hari, nom artístic de l'holandesa Margaretha Geertruida Zelle (afusellada el 15 d'octubre de 1917, amb poc més de quaranta anys, acusada d'espionatge durant la

A dalt, foto d'estudi de Càndida Pérez, feta a Itàlia l'any 1926. A la primera pàgina del reportatge, un altre retrat d'estudi, fet per P. Apers a París, també el 1926.

/ ARXIU JOSEP M. CANALS

Primera Guerra Mundial), desbordava els escenaris del París del Moulin Rouge (inaugurat el 1889) de finals del segle XIX i principis del XX, amb el seu gran poder de seducció i els seus números de ball d'estil oriental.

Després d'un període de sis anys d'estretes relacions en l'àmbit professional, l'any 1920, Càndida Pérez (amb els estudis de composició acabats) i Melquiade Lucarelli van decidir fundar una acadèmia de música, cant, dansa i expressió interpretativa, al carrer Valldonzella, número 3, de Barcelona, a pocs metres de l'actual Museu d'Art Contemporani. Aquestes acadèmies eren molt habituals a principis de segle: les *varietés*, i les cançonetistes que interpretaven el gènere popular de moda llavors, el cuplet, omplien de gom a gom els escenaris d'Europa i d'Amèrica.

Càndida Pérez havia comen-

çat, a més a més, la seva tasca de compositora: un any abans, el 1919 —data en què Charles Chaplin (1889-1977) triomfava a la gran pantalla amb el film *Sunny-side (Al sol)*— havia creat la música de la cançó *El noi de la mare* (no la tradicional nadalenca), peça estrenada per Raquel Méller al teatre Odéon de París. El mateix 1920, Pérez va compondre el cuplet que més beneficis, en drets d'autor, li va proporcionar i que la va transportar a la fama: *Les caramelles*, amb lletra del poeta català Joan Casas i Vila (nom real de Juan Misterio). A partir d'aquest moment, podem afirmar, sens dubte, que acabava de néixer el cuplet català, un tipus de cançons —de caire frívol— reservades exclusivament a la veu femenina, i destinades a un públic més aviat menestral; mentrestant, el tango i el xarleston tenien també una excel·lent acceptació.

Raquel Méller (amiga personal de Pérez, que reconeixia en aquesta una gran compositora), omplia, per la seva banda, els escenaris d'arreu del món, interpretant algunes de les cançons que Pérez havia compost.

Dos anys més tard, el 15 d'abril de 1922, va ser estrenada a Barcelona la comèdia *Baixant de la font del Gat o la Marieta de l'ull viu*, escrita pel català Amichatis (pseudònim de Josep Amich Bert) i protagonitzada per Assumpció Casals, en la qual es cantava la cançó popular arranjada per Càndida Pérez *La Marieta de l'ull viu*.

Reconeixement a Itàlia

Aquest mateix 1922, Càndida Pérez i Melquiade Lucarelli (dotze anys més gran que ella) es van casar a Nàpols. Amb motiu del viatge, la parella va realitzar una gira per Itàlia, on ella actuava de cupletista, amb un repertori propi cantat en català i en castellà, i ell, de director d'orquestra i pianista. El 25 de juny de 1922, el diari italià *Il Giovane Remonte* va publicar, respecte a una d'aquestes actuacions, una ressenya on es definia Pérez com «una notabilíssima musicista catalana, amb una veu exquisida i un gest sobri i elegant».

Després d'obtenir un respectable èxit als escenaris, Pérez i Lucarelli van tornar a Barcelona per preparar la gran *tournee* que realitzarien el 1926 pels més prestigiosos escenaris d'Itàlia i França, amb París com a fita artística desitjada pels artistes del moment, i entre ells, per descomptat, Càndida Pérez. A la capital francesa, i concretament al Music-Hall Gaité Rochechouart, hi va debutar el 30 de juliol de 1926. En el programa, en el qual s'inserien les cançons traduïdes, era presentada com una de les dives de més reputació del món i com l'autora de les millors cançons de la cèlebre Raquel Méller. Des del setembre fins a mitjan octubre del mateix 1926, l'olotina també va actuar, amb extraordinari reconeixement del públic, a la Sala Humberto I de Roma. Un mes més tard, el novembre, va debutar a Niça, al París Palace.

Càndida Pérez va aparèixer, a més a més, relacionada amb el setè art: el 1927 (quan es trobava

novament a Catalunya) es va produir el film *Baixant de la font del Gat*, dirigit per Josep Amich i adaptat al cinema per Gastó A. Màntua, i, dos anys després, el gener de 1929, *Les caramelles*, basats tots dos en cançons de Pérez. Durant els anys vint, el monopoli cinematogràfic estatal, segons Palmira González, professora de la UAB, havia deixat de pertànyer a Barcelona i València i s'havia desplaçat a Madrid, entre altres motius, per la dictadura de Primo de Rivera.

Cap a l'Argentina

A principis del 1928, amb el seu matrimoni amb Lucarelli en crisi, i després de patir un avortament no desitjat, va fixar la seva residència a l'Argentina, va actuar, sota el nom artístic d'Alba, en diverses ciutats d'aquest país i es va enregistrar a l'Asociación Argentina de Autoras y Compositores de Música de Buenos Aires. Durant aquesta etapa, va compondre noves cançons i cuplets en català i en castellà (*La barretinaire*, *Pasqua Florida*, *La batedora*, *La muller d'en Manelic*, *Claveles de España* i *La maja del puerto*, entre d'altres). Després de realitzar una gira artística per Uruguai, va visitar Catalunya (Barcelona i Olot). En assabentar-se, pels seus familiars, de les infidelitats de Lucarelli, va decidir tramitar-ne la separació i tornar a l'Argentina.

Però l'any 1930 es va instal·lar al Brasil, on la seva capital, Rio de Janeiro, ja li havia demostrat en anteriors ocasions una enorme admiració com a artista. Allà va conèixer, el mateix any, l'escultor, artista orfebre i propietari d'una important indústria de foneria d'or i de plata, Luiz Fossati Ferreiro (dos anys més jove que ella), amb qui va compartir la seva vida, primer a Sao Paulo (com a primera residència) i a Teresópolis (com a segona residència). A partir del 1968 van viure a l'Hospitalet de Llobregat, després que Fossati cedís la seva empresa als treballadors d'aquesta. L'any 1963 s'havien casat canònicament, després de la mort del seu primer marit. Poc després de conèixer Fossati, Càndida Pérez va desaparèixer del panorama artístic: per una banda, perquè va patir una greu pneumònia que li va

El cuplet, cançó lleugera amb origen medieval

● El cuplet és la cançó lleugera, urbana, pròpia, en aquest cas concret, de Barcelona, dividida en estrofes breus, sovint amb tornada, que hom canta amb la mateixa melodia. El seu text, picaresc i satíric, té l'origen en les cançons medievals. Amb la Revolució francesa, aquest gènere va ser conreat i en va ser ampliat el repertori, que va passar més tard a escenaris frívols de París. A la península Ibèrica es va desenvolupar des de finals del segle XIX fins a les dues primeres dècades del segle XX, en la triple modalitat antillana, francesa i andalusa. El cuplet en català va ser divulgat a Catalunya, Espanya i, sobretot, a Europa i Amèrica del Sud, a través de Càndida Pérez, Mercè Serós, Lola Duran i Pilar Alonso. A partir de 1925 va decaure a l'Estat, amb l'única excepció, durant les dècades dels anys 30 i 40, de Conxita Piquer.

La font del Gat i la Marieta de l'ull viu

● *Baixant de la font del gat*
 una noia una noia,
 baixant de la font del gat
 una noia i un soldat.
 Pregunteu-li com es diu:
 —Margarideta,
 Margarideta.
 Pregunteu-li com es diu:
 —Margarideta de l'ull viu.
 Pregunteu-li com es diu:
 —Marieta, Marieta.
 Pregunteu-li com es diu:
 —Marieta de l'ull viu.
 Pregunteu-li on s'està:
 —A la Rambla, a la
 Rambla.
 Pregunteu-li on s'està:
 —A la Rambla a festejar.
 —Què portes en aquest
 cistell?
 —Figues de moro, figues
 de moro.
 —Què portes en aquest
 cistell?
 —Figues de moro i un
 clavell.

Tres imatges de Càndida Pérez: un retrat d'estudi, una foto postal que ella mateixa va enviar a la seva germana des de París el 1926; i, a sota, amb Núria Feliu el 1971. / ARXIU JOSEP M. CANALS

Promoció de cine

● La prestigiosa productora americana de cinema i espectacles Paramount va promocionar, a canvi de rebre beneficis econòmics, artistes en les quals veia possibilitats de triomf. Càndida Pérez —considerada de bellesa suau i marfilenca per als cànons de l'època— va ser una d'aquestes figures, i l'any 1926, amb motiu de la seva espectacular gira per França i Itàlia plena d'èxit, el reconegut fotògraf P. Apers, de París, la va immortalitzar en les fotografies que servien per presentar-la als millors escenaris d'Europa i, posteriorment, d'Amèrica.

provocar la pèrdua de la veu, i, per l'altra, perquè la bona posició econòmica de Fossati va introduir la cantant en una vida fàcil de costums burgesos.

Records i homenatges

L'any 1971, Càndida Pérez —ja definitivament instal·lada a Catalunya— va tornar a recordar els seus grans moments de glòria, en ser la convidada d'honor de la Nit del Cuplet Català a l'emblemàtic teatre barceloní El Molino. La cantant catalana Núria Feliu, organitzadora de l'acte, va interpretar, magníficament, entre d'altres, les peces de Pérez *Les caramelles* i *La forneta de la Ronda*. Segons fonts familiars de Pérez, el fet que la proposta d'aquesta d'incloure més cançons seves en el repertori de l'espectacle fos rebutjada per l'equip organitzador la va decebre considerablement.

Vuit anys més tard, el 1979, poc després de la mort de Luiz Fossati, Càndida Pérez (molt afectada per la pèrdua del seu segon marit) va anar a viure a la seva ciutat natal, Olot, a casa d'unes nebodes (Fecunda Sala és la neboda amb qui més anys va viure Pérez a partir d'aquesta data). Allà es va recloure en ella mateixa, va voler passar completament desapercibuda, portant una vida humil i discreta, i va rebutjar ser homenatjada. En aquesta ciutat, hi va morir el dia 15 de novembre de 1989, amb 96 anys.

Amb motiu del centenari del naixement de Càndida Pérez, l'any 1993, l'emissora Ràdio-4 de Barcelona va dedicar un programa especial a la cantant, en el qual van actuar Núria Feliu i Guillermina Mota. A més a més, se li va retre un homenatge a la Sala Fons d'Art d'Olot, organitzat pel periodista Josep Puigbó, on Feliu va cantar *Les caramelles* i *La Marieta de l'ull viu*, recordant, així, una de les artistes catalanes que amb més èxit ha difós la seva llengua a tot el món.

Existeix, per altra banda, una plataforma a Olot, impulsada per Josep Maria Canals, que reivindica el destacat —però poc reconegut— paper que va tenir la figura de Càndida Pérez en l'àmbit de la música catalana de principis de segle vint.